

ANETA SUCHOŃ

Spółdzielczość rolnicza w Niemczech*

1. Wstęp

Spółdzielczość jest ruchem międzynarodowym, popularnym niemalże na całym świecie, zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się. Podmioty spółdzielcze działają we wszystkich branżach gospodarki, także w rolnictwie. Spółdzielnie rolnicze jako przedsiębiorstwa należące do rolników i przez nich kontrolowane mają istotne znaczenie w procesie gospodarowania na obszarach wiejskich. Pomagają rolnikom zwiększać ich konkurencyjność, odgrywają zasadniczą rolę w rozwoju wsi i pogłębianiu wiedzy konsumentów na temat produktów rolnych¹. Do państw europejskich, w których spółdzielczość wiejska jest bardzo popularna, należą niewątpliwie Niemcy. Producent prowadzący działalność rolniczą w tym kraju jest z reguły członkiem co najmniej dwóch spółdzielni rolniczych podstawowych. Zalicza się do nich spółdzielnie mleczarskie, producentów bydła i mięsa, wina, owoców i warzyw, spółdzielnie związane z bioenergią, gorzelnictwem, łowiectwem i leśnictwem, a także działające na terenie landów wschodnich spółdzielnie produkcji rolnej. Spółdzielnie te należą do spółdzielni regionalnych, a te ostatnie zrzeszone są w Niemieckim Związku Raiffeisen (Deutschen Raiffeisenverband e.V.). Łącznie w rolnictwie i na terenach wiejskich działa ponad 2,5 tys. spółdzielni, nie licząc banków, których w Niemczech jest ponad tysiąc².

* Artykuł został przygotowany w ramach własnego projektu badawczego „Spółdzielczość w rolnictwie i na terenach wiejskich w ustawodawstwie polskim oraz wybranych państw europejskich”, sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

¹ *Memorandum COPA i COGECA w sprawie dalszego rozwoju europejskiego modelu rolnictwa*, <http://krs.org.pl/fotki/memorandum.pdf>.

² Dane statystyczne: <http://www.raiffeisen.de>.

Niemiecka spółdzielczość ma nie tylko bogatą historię³ i stosunkowo duże znaczenie praktyczne, wyróżnia ją także fakt, że nadal opiera się na ustawie z 1889 r.: Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften – Genossenschaftsgesetz⁴. Ten akt prawny był kilka razy nowelizowany (uproszczono też jego nazwę), tak aby uwzględniał zmieniające się uwarunkowania gospodarcze i społeczne. Oprócz wspomnianej ustawy, na działalność omawianych podmiotów gospodarczych wpływają także inne akty prawne, jak choćby Landwirtschaftsanpassungsgesetz z 1990 r.⁵ (ustawa w sprawie dostosowania rolnictwa), Körperschaftsteuergesetz z 1976 r.⁶ (ustawa o podatku dochodowym od korporacji) czy Umwandlungsgesetz z 1994 r.⁷ (ustawa o przekształceniach).

Celem artykułu jest próba przybliżenia polskiemu czytelnikowi ogólnej problematyki spółdzielczości w rolnictwie i na obszarach wiejskich w Niemczech. Artykuł ten otwiera cykl opracowań poświęconych spółdzielczości wiejskiej w krajach Europy Zachodniej. Informacje na ten temat mogą być pomocne zarówno w procesie tworzenia nowej ustawy o spółdzielczości, jak i modernizacji struktur spółdzielni w Polsce. Od kilku lat wysuwane są bowiem postulaty stworzenia nowoczesnego modelu spółdzielczości i trwają prace związane z przygotowaniem propozycji regulacji prawnych. Mimo przemian społeczno-gospodarczych związanych z wprowadzeniem gospodarki rynkowej i zmian w zakresie gospodarki gruntami oraz uzyskaniem przez Polskę członkostwa w Unii Euro-

³ Do rozwoju spółdzielczości wiejskiej przyczyniła się działalność Friedricha Wilhelma Raiffeisena, który w XIX-wiecznych Niemczech zakładał organizacje zrzeszające rolników. Model spółdzielczości opierał się na wzajemnej pomocy i współpracy, a także tworzeniu unii kredytowych, których celem było zapewnienie mieszkańcom wsi wystarczających środków finansowych. M. Helios, *Rechtsgeschichtliche Entwicklung des Genossenschaftswesens*, w: idem, Th. Strieder (red.), *Beck'sches Handbuch der Genossenschaft*, München 2009, s. 2 i n.; DRV, *Friedrich Wilhelm Raiffeisen 1818-1888*, http://www.raiffeisen.de/drv/friedrichraiffeisen/FW_Raiffeisen.pdf.

⁴ Gesetz betreffend die Erwerbs und Wirtschaftsgenossenschaften, ogłoszona 1 maja 1889 r. (RGBl., s. 55 ze zm), weszła w życie 1 października 1889 r. Obecna nazwa *Genossenschaftsgesetz* (dalej jako: GenG).

⁵ Gesetz über die strukturelle Anpassung der Landwirtschaft an die soziale und ökologische Marktwirtschaft in der Deutschen Demokratischen Republik (GBl. I, s. 642 ze zm.). Ustawa ta była wielokrotnie zmieniana.

⁶ Tekst jedn.: z 15 października 2002 r. (BGBl. I, s. 41), który ostatnio został zmieniony przez art. 4 ustawy z 7 grudnia 2011 r. (BGBl. I, s. 2592).

⁷ Gesetz zur Bereinigung des Umwandlungsrechts z 28 października 1994 r. (BGBl. I, s. 3210; 1995 I, s. 428), zmieniony ostatnio ustawą z 22 grudnia 2011 r. (Gesetzes vom 22. Dezember 2011, BGBl. I, s. 3044; dalej jako: UmwG).

pejskiej, nadal obowiązuje ustawa z 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze⁸. Ustawodawca starał się ułatwić tworzenie i funkcjonowanie spółdzielni, wprowadzając stopniowo zmiany do wspomnianego aktu prawnego. Są to jednak tylko półśrodki, które nie rozwiązują problemów w sposób kompleksowy.

2. Kształtowanie się spółdzielczości w Niemczech

Idea spółdzielczości rozwinęła się w Niemczech w XIX w. w rezultacie rewolucji przemysłowej. Od 1847 r. kształtowały się pierwsze inicjatywy samodzielnie zarządzanej współpracy mającej określone cele gospodarcze. Współdziałanie miało stworzyć drobnym rolnikom, rzemieślnikom, handlarzom realne możliwości wpływania na rynek. Jednocześnie koncepcja spółdzielczości wyróżniała się socjalno-etycznymi celami⁹, co trafnie sformułował H. Paulick w następujących słowach: „Spółdzielcze gospodarowanie nie jest celem samym w sobie. Spółdzielnia chce wspierać pojedynczego (każdego) człowieka, jego odrębną osobowość w zakresie prowadzonej działalności w ramach spółdzielni, tak aby zachować swoją funkcję w życiu społecznym. Spółdzielnia jest zatem przeciwieństwem kolektywu, który odrzuca swobodne kształtowanie się osobowości. Do decydujących cech niemieckiej spółdzielczości zaliczyć należy możliwość kształtowania i rozwoju osobowości członków spółdzielni w obszarze gospodarki. W zależności bowiem od zachowań i postaw członków rozwija się albo upada działalność spółdzielcza”¹⁰.

Powstanie niemieckiej spółdzielczości łączy się z działalnością Hermanna Schulze-Delitzscha i Friedricha Wilhema Raiffeisena¹¹. Co istotne, postrzegali oni spółdzielnię nie tylko jako szczególną formę gospodarczą utworzoną w celu zrealizowania pilnych potrzeb materialnych uboższej i słabszej części ludności, lecz byli przekonani, że przejęcie przez spółdzielnie zadań społeczno-politycznych przyczyni się do budowania ładu społecznego i rozwoju lokalnego¹². Zakładanie spółdzielni wiejskich wspie-

⁸ Tekst jedn.: Dz. U. 2003, Nr 188, poz. 1848 z późn. zm. (dalej jako: Prawo spółdzielcze).

⁹ M. Helios, op. cit., s. 3; H. Paulick, *Das Recht der Genossenschafts, Lehr- und Handbuch*, Karlsruhe 1956, s. 2 i n.

¹⁰ Tak M. Helios, op. cit., s. 3; W. Wygodzinski, A. Müller, *Genossenschaftswesen in Deutschland*, Leipzig-Berlin 1929, s. 10 i n.

¹¹ Zob. DRV, *Friedrich Wilhelm...*, passim.

¹² Tak M. Helios, op. cit., s. 3.

rał także Wilhelm Haas. Podczas gdy Friedrich Wilhema Raiffeisen koncentrował się na tworzeniu spółdzielni pierwszego stopnia, czyli lokalnych, Wilhelm Haas zapoczątkował proces organizacji spółdzielni w związki, co miało wzmocnić skuteczność współpracy systemu spółdzielczego jako całości. To właśnie Wilhelm Haas w maju 1862 r. założył pierwszy regionalny związek spółdzielni przemysłowo-handlowych w Wiesbaden¹³.

Coraz większe znaczenie spółdzielczości znalazło odzwierciedlenie w przepisach prawnych, wiele bowiem konstytucji landowych, które uchwalone zostały w XIX w., gwarantowało ochronę spółdzielczości. Przykładowo art. 44 konstytucji heskiej określał, że należy wspierać spółdzielczość. Pierwszym aktem prawnym na ziemiach niemieckich poświęconym spółdzielczości była ustawa pruska z 27 marca 1867 r. o prywatnoprawnej pozycji spółdzielni gospodarczych i nabywczych. Dzięki staraniom H. Schulze-Delitzscha ustawę tę ogłoszono 4 lipca 1868 r. jako ustawę federalną Związku Północnoniemieckiego¹⁴.

Po negocjacjach i dyskusjach, 20 maja 1889 r. uchwalona została w II Rzeszy ustawa o spółdzielniach nabywczych i gospodarczych. Ten akt prawny w ogólnym kształcie, oprócz przede wszystkim zmian organizacyjnych, pozycji związków kontrolnych czy łączenia się spółdzielni, obowiązuje do dzisiaj. Oczywiście odnotować należy kilka nowelizacji tejże ustawy – niektóre z nich zostaną przedstawione w niniejszym artykule. W okresie międzywojennym, w 1922 r. wprowadzono pośrednią demokrację w postaci zebrania delegatów w spółdzielniach mających ponad 10 000 członków. Liczbę tę zmniejszono do 3000 członków w 1926 r. (§ 43a GenG). Ponadto wprowadzono przepisy dotyczące łączenia spółdzielni oraz regulacji struktury i zadań audytu. Natomiast w 1933 r. wydano nowe przepisy dotyczące kontroli, w tym sporządzania bilansu oraz odpowiedzialności członków za długi spółdzielni¹⁵.

Po II wojnie światowej na mocy ustawy z 18 kwietnia 1950 r. zniesiona została znakomita większość przepisów uchwalonych w czasie II wojny światowej. Dalsze zmiany zostały wprowadzone w 1954 r. przez kolejną nowelizację zmieniającą przepisy ustawy o spółdzielniach nabywczych i gospodarczych oraz przez tak zwaną ustawę rabatową.

¹³ Zob. M. Bockelmann, *150 Jahre Genossenschaftsverband – vom Bewahrer zum unternehmerischen Modernisierer*, „Kreditwesen” 2012, nr 2, s. 68 i n.

¹⁴ M. Helios, op. cit., s. 3 i n.

¹⁵ Zob. szerzej H. Münkner, *Germany*, w: *Study on the Implementation of the Regulation 1435/2003 on the Statute for European Cooperative Society (SCE)*, cz. II: *National Report*, Brussels 2010, s. 560 i n.

Nowelizacja usunęła między innymi § 8 ust. 4 GenG, czyli zakaz dokonywania transakcji ze spółdzielnią przez osoby niebędące członkami spółdzielni konsumpcyjnych, oraz odnoszące się do niego postanowienia¹⁶. Od 1973 r. także spółdzielnie kredytowe mają prawo do przeprowadzania transakcji z nieczłonkami, jeśli statuty tak stanowią. Poza tym zmiany wprowadzone w 1973 r. określiły nowe zasady wzmacniające uprawnienia zarządu spółdzielni (Vorstand, § 27 ust. 1 GenG), dotyczące uczestnictwa członków w stratach spółdzielni (§ 87a GenG) oraz wypłaty występującym członkom środków ze specjalnego funduszu rezerwowego (§ 73 ust. 3 GenG). W kolejnych latach modyfikacje skupiały się na sprawach związanych z księgowością i rachunkowością. Przykładowo w 1985 r. przepisy o rachunkowości (§ 33 i n. GenG) i audycie (§ 53 i n. GenG) zostały zmienione i dostosowane do przepisów unijnych (m.in. do wytycznych dotyczących harmonizacji prawa organizacji gospodarczych we Wspólnocie Europejskiej). W 1994 r. przepisy poświęcone spółdzielni audytorskich zostały zmienione w celu dostosowania ich do ustawy o kontroli i przejrzystości przedsiębiorstw (KonTraG). Przestały obowiązywać także regulacje odnoszące się do łączenia spółdzielni (§ 93 a-s GenG). Zagadnienie to bowiem zostało uregulowane w przez odrębny akt prawny – Umwandlungsgesetz (ustawę o przekształceniach) z 1994 r.¹⁷

Całkiem odmienna sytuacja zarówno w zakresie prawodawstwa, jak i rozwoju spółdzielczości występowała w Niemieckiej Republice Demokratycznej. Po II wojnie światowej państwo to, będąc pod wpływami ZSRR, musiało wprowadzić ideologię socjalistyczną. Z tego powodu duże znaczenie praktyczne miały spółdzielnie produkcyjne. Początkowo w NRD obowiązywała ustawa o spółdzielniach z 1889 r. Dopiero po wprowadzeniu reformy Boden w 1952 r. i wejściu w życie ustawy o rolniczych spółdzielniach produkcyjnych (LPG), od 1959 r. na terenie wschodnich Niemiec obowiązywała odmienna regulacja prawna odnośnie do organizowania i funkcjonowania tych podmiotów. W następnych latach odnotować należy uchwalenie kolejnych aktów prawnych dotyczących rolniczych spółdzielni produkcyjnych (np. ustawa z 2 lipca 1982 r.)¹⁸.

¹⁶ Ibidem. Zob. także V. Beuthien, *Kommentar zum Genossenschaftsgesetz mit Umwandlungsrecht*, München 2004, s. 10 i n.

¹⁷ Zob. M. Helios, op. cit., s. 4 i n.

¹⁸ Ibidem.

Zjednoczenie Niemiec nastąpiło 3 października 1990 r., oznaczało ono również zmiany w rolnictwie. Po włączeniu landów dawnej NRD do RFN skończył się wreszcie okres kolektywizmu i mieszkańcy wschodnich Niemiec mogli swobodnie nabywać grunty rolne, tworząc indywidualne gospodarstwa rolne albo prowadzić działalność rolniczą w formie na przykład spółdzielni czy spółki. W pierwszej jednak kolejności rozwiązać należało problem dalszego funkcjonowania spółdzielni produkcji rolnej (LPG). Dlatego 29 czerwca 1990 r. uchwalona została *Landwirtschaftsanpassungsgesetz* (ustawa w sprawie dostosowania rolnictwa)¹⁹, stanowiąca podstawę przekształceń w mieniu wspomnianych spółdzielni LPG. W jej świetle każdy taki podmiot założony na podstawie socjalistycznego prawa dawnej NRD musiał przekształcić się w jedną z następujących form prawnych: spółdzielnię zarejestrowaną według ustawy z 1 kwietnia 1889 r. o spółdzielniach (obowiązującej na terenie RFN), spółkę osobową (prawa cywilnego, komandytową), spółkę kapitałową (spółkę akcyjną albo spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością). Według danych statystycznych na 1790 dokonanych przekształceń 40 dawnych LPG wybrało spółkę akcyjną, 182 – spółkę komandytową, 306 – spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, a 1262, czyli ponad 70% – spółdzielnię zarejestrowaną według ustawy z 1889 r. o spółdzielniach²⁰.

W kolejnych latach niektóre zarejestrowane spółdzielnie zostały rozwiązane, połączone lub przekształcone, tak że ostatecznie ich liczba ustabilizowała się na poziomie ponad 800 podmiotów. Przykładowo w 2010 r. było ich 840, a aktualnie w 2012 r. jest 811²¹. Dzięki funkcjonowaniu zgodnie z zasadami spółdzielczymi, korzystaniu z płatności bezpośrednich i innych środków unijnych, obecnie działające na terenach nowych landów spółdzielnie LPG stanowią nowoczesne podmioty gospodarcze. Potwierdzają to dane statystyczne, które zostaną zaprezentowane w dalszej części artykułu. Warto także podkreślić, że w przeciwieństwie do Polski, gdzie problematyka rolniczych spółdzielni produkcyjnych po transformacji ustrojowej jest bardzo rzadko poruszana w literaturze prawniczej²², w Niemczech zagadnienia prawne LPG cieszą się dużą popu-

¹⁹ *Landwirtschaftsanpassungsgesetz* (GBl. I, s. 642). Ustawa ta była wielokrotnie zmieniana.

²⁰ Tak Ch. Grimm, *Agrarrecht*, München 2004, s. 297.

²¹ Dane statystyczne: <http://www.raiffeisen.de>.

²² J. Paliwoda, *Zagadnienia prawne przekształceń własnościowych w mieniu spółdzielni produkcji rolnej w Polsce, Niemczech i Ukrainie*, Warszawa 1995; idem, *Uwagi o aspektach prawnych rolniczych spółdzielni produkcyjnych w przededniu integracji europejskiej*, „Prawo Rolne” 1998, z. 2.; A. Suchoń, *Z prawnej problematyki spółdzielczości*

larnością. Wspomnieć tutaj należy przede wszystkim o publikacjach zarówno książkowych, jak i artykułach R. Stedinga²³, D. Schweizera²⁴ czy J. Wenzla²⁵.

Po zjednoczeniu Niemiec kolejne nowelizacje przepisów poświęconych spółdzielniom obowiązują zarówno w starych, jak i w nowych landach. Przede wszystkim należy podkreślić, że 18 sierpnia 2006 r. weszła w życie ustawa z 14 sierpnia 2006 r. o wprowadzeniu spółki europejskiej oraz zmieniająca prawo spółdzielcze, która miała podwójny cel. Z jednej strony było nim stworzenie podstaw prawnych do implementacji spółdzielni europejskiej SCE (Société Coopérative Européenne) jako nowej formy prawnej w prawie niemieckim, z drugiej – wdrożenie ułatwień w tworzeniu i zarejestrowaniu spółdzielni oraz pozyskiwaniu przez nie i utrzymanie kapitału/funduszy, jak również wzmocnienie praw członków. W literaturze niemieckiej podkreśla się, że ta tak zwana duża reforma prawa spółdzielczego była oczekiwana od wielu lat, gdyż nieliczne modyfikacje dokonane aktem prawnym z 1973 r. okazały się niewystarczające²⁶.

w rolnictwie, „Przegląd Prawa Rolnego” 2009, nr 1; eadem, *Prawne formy władania gruntami przez spółdzielnie funkcjonujące w rolnictwie i na terenach wiejskich*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2011, nr 2.

²³ R. Steding, *Die Produktivgenossenschaft im deutschen Genossenschaftsrecht*, Göttingen 1995; idem, *Produktivgenossenschaften in der ostdeutschen Landwirtschaft – Ursprung und Anspruch*, Berlin 1994; idem, *Reflexionen über die genossenschaftliche Rechtsform unter marktwirtschaftlichen Bedingungen*, Berlin 1993; idem, *Die Beteiligung der Genossenschaft an Unternehmen anderer Rechtsformen*, Berlin 1998; R. Steding, K. Böhme, *Die Produktivgenossenschaft im Agrar- und Gewerbebereich. Streitpunkt in der Genossenschaftswissenschaft*, w: R. Steding, H. Blisse, M. Hanisch (red.), *Grundfragen der Theorie und Praxis der Genossenschaften*, Berlin 2004.

²⁴ D. Schweizer, *Das Recht der landwirtschaftlichen Betriebe nach dem Landwirtschafts-anpassungsgesetz*, Köln 1994.

²⁵ J. Wenzel, *Der Bestandsschutz fehlerhaft umgewandelter LPG-Unternehmen*, „Agrarrecht” 1998, z 5, s. 139; idem, *Die Umwandlung der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften in der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofes*, „Agrarrecht” 2000, z. 11, s. 349 i n.

²⁶ Gesetz zur Einführung der Europäischen Genossenschaft und zur Änderung Genossenschaftsrechts, BGBl. I, 2006, s. 1911-1957. Na temat nowelizacji ustawy o spółdzielniach z 2006, a szczególnie na temat wprowadzonej tym aktem prawnym spółdzielni europejskiej odnotować należy bardzo bogatą literaturę, np. M. Geschwandtner, M. Helios, *Genossenschaftsrecht. Das neue Genossenschaftsgesetz und die Einführung der Europäischen Genossenschaft*, Freiburg-Berlin-München 2006; V. Beuthien, *Die Europäische Genossenschaft als gesellschaftsrechtliche Herausforderung – Was muss ein Genossenschaftsgesetz leisten?*, „Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen” 57, 2007, s. 3-16; T. Brockmeier, *Zur Reform des*

Nowelizacja z 2006 r. wprowadziła zmiany do niemieckiego prawa spółdzielczego odnoszące się między innymi do minimalnej liczby członków (z siedmiu do trzech § 3 GenG), przyniosła nowe rozwiązania w zakresie możliwości inwestowania przez członków oraz określiła minimalny kapitał podstawowy spółdzielni. Modyfikacje miały ułatwić w szczególności zakładanie spółdzielni, pozyskiwanie i utrzymanie ich kapitału. Celem nowelizacji miało być także wprowadzenie rozwiązań prawnych w zakresie usprawnienia zarządzania i funkcjonowania spółdzielni. Dlatego w odniesieniu do mniejszych podmiotów przewidziano możliwość powołania zarządu jednoosobowego i uproszczenia w zakresie nadzoru. Wprowadzono udogodnienia w kwestii dostarczania informacji członkom spółdzielni, umożliwiono przeprowadzanie walnego zgromadzenia online i głosowanie drogą elektroniczną (jeżeli statut tak stanowi). Nastąpiło rozszerzenie przedmiotu działalności spółdzielni w zakresie promocji społecznej i kulturalnej (§ 1 pkt 1 GenG) i dopuszczono wnoszenie wkładów w formie rzeczowej (§ 7 ust 3 GenG). To powoduje, że finansowanie spółdzielni jest bardziej elastyczne. Również poszerzenie katalogu członków o tych inwestujących, a nie tylko korzystających z usług spółdzielni, miało na celu polepszenie sytuacji finansowej spółdzielni. Ustawodawca umożliwił zmniejszenia kosztów audytu, wprowadzając dla mniejszych spółdzielni, których roczny obrót wynosi poniżej 2 mln euro, uproszczone procedury badania i zatwierdzania sprawozdań finansowych (§ 53 ust. 2 GenG).

Odnotować należy także zmiany redakcyjne. Dotychczasowy długi tytuł: „ustawa o spółdzielniach nabywczych i gospodarczych” (Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften), zastąpiony został krótszym: „ustawa o spółdzielniach” (Genossenschaftsgesetz – GenG). Przepisy wzmocniły także prawa członków, szczególnie tych, którzy nie zostali wybrani do zgromadzenia przedstawicieli (delegatów). Chodzi między innymi o obowiązek zwołania zebrania na wniosek co najmniej 1/10 liczby członków, procedurę wyboru przedstawicieli, przekazywanie informacji i wgląd do listy przedstawicieli²⁷.

deutschen Genossenschaftsgesetzes – Frischer Wind durch das Statut der Europäischen Genossenschaft (SCE), w: Th. Brockmeier, U. Fehl (red.), *Volkswirtschaftliche Theorie der Kooperation in Genossenschaften*, „Marburger Schriften zum Genossenschaftswesen”, t. 100, Göttingen 2007, s. 831-894; M. Geschwandtner, M. Helios, *Genossenschaftsrecht, Das neue Genossenschaftsgesetz und die Einführung der Europäischen Genossenschaft*, Freiburg-Berlin-München 2006.

²⁷ Zob. szerzej np. M. Helios, op. cit., s. 9 i n.

3. Ogólna charakterystyka spółdzielni w rolnictwie i na obszarach wiejskich

Jak zostało już podkreślone na początku rozważań, na niemieckiej wsi popularne są spółdzielnie typu Raiffeisen. Według danych statystycznych na koniec 2010 r. na terenach wiejskich działały następujące spółdzielnie podstawowe: 264 mleczarskie, 105 producentów bydła i mięsa, 209 plantatorów wina, 89 owoców i warzyw, 330 spółdzielnie zakupu i sprzedaży produktów rolnych (zaopatrzenia i zbytu), kredytowe oraz inne działające na wsi (np. związane z bioenergią, leśnictwem czy łowiectwem – 610). W systemie niemieckim występują także tak zwane centrale spółdzielni, które działają wyłącznie w dziedzinie przetwórstwa, między innymi centrale spółdzielni mleczarskich (mleczarnie), ubojnie, spółdzielnie przetwórstwa owocowo-warzywnego oraz spółdzielnie winne (winnice). Są to spółdzielnie, których członkami nie są producenci rolni, lecz spółdzielnie podstawowe, które tworzą rolnicy. Centrale uzupełniają i wspierają działalność miejscowych, podstawowych spółdzielni przetwórczych, dając i gwarantując im konieczny zbyt wykraczający poza zasięg terytorialny spółdzielni oraz przejmując ważne mechanizmy i funkcje regulujące rynek i ceny. Centrale spółdzielcze są zatem niezbędnymi jednostkami wspomagającymi rolnicze spółdzielnie przetwórcze i umożliwiającymi im prawidłowy zbyt²⁸.

Spółdzielnie podstawowe należą do związków regionalnych, których w Niemczech obecnie jest sześć, oraz związku sprawdzającego (audytu). Z kolei te ostatnie są członkiem Der Deutsche Raiffeisenverband e.V. (DRV), czyli niemieckiego związku spółdzielni Raiffeisen²⁹. Po II wojnie światowej, 18 listopada 1948 r., jego działalność została przywrócona w Wiesbaden na terenie Republiki Federalnej Niemiec. Jako stowarzyszenie spółdzielni branżowych reprezentuje interesy różnych spółdzielni wiejskich na poziomie krajowym i międzynarodowy, dlatego jego biura znajdują się w zarówno w Niemczech (Berlinie, Bonn), jak i Brukseli.

W Niemczech, podobnie jak w innych państwach, odnotować należy proces zmniejszania się liczby spółdzielni. Jest to związane ze spadkiem liczby rolników oraz łączeniem się spółdzielni. Przykładowo w 1950 r.

²⁸ M. Helios, *Ertragsbesteuerung der Genossenschaft und ihrer Mitglieder*, w: idem, Th. Strieder (red.), op. cit., s. 408 i n.

²⁹ Zob. szerzej Deutscher Raiffeisenverband e.V., *Ausblick 2011. Geschäftsbericht 2010*, s. 9 i n. dostępne na: www.raiffeisen.de.

w Niemczech działało w rolnictwie i na terenach wiejskich około 24 tys. spółdzielni (w tym 11 216 kredytowych), w 1970 r. – 13,8 tys. (w tym 4920 kredytowych), w 1990 r. – 5199, a 2001 r. – ponad 2500. Zmniejsza się również liczba członków spółdzielni. Przykładowo w 1950 r. zrzeszonych było ponad 3 mln członków w spółdzielniach typu Raiffeisen, a obecnie jest ponad 1,6 mln członków (łącznie ze spółdzielniami kredytowymi). Zwiększają się jednak roczne obroty spółdzielni. Przykładowo w 1950 r. łączny obrót wyniósł ponad 3,463 mld euro, w 1990 r. – 39,278 mld, a w 2011 r. ponad 48,2 mld³⁰.

W Niemczech jako jednym kraju wschodniej części „starej” Unii Europejskiej działają także rolnicze spółdzielnie produkcyjne (LPG) – obecnie około 811. Prowadzą wspólne gospodarstwa na 27% powierzchni gruntów rolnych landów wschodnich. Ich przychody w 2009 r. przekroczyły ponad 1,8 mld euro. Średnio jedno LPG ma około 1800 ha i 44 członków. Wynika z tego, że na jedną osobę przypada około 41 ha³¹. Biorąc pod uwagę, że tak niewielkie gospodarstwa rolne byłyby mało konkurencyjne na rynku niemieckim, a tym bardziej unijnym, członkowie LPG nie wykazują zainteresowania wycofaniem wkładów ze spółdzielni i założeniem gospodarstw indywidualnych.

LPG prowadzą działalność rolniczą, wykorzystując coraz nowsze technologie ochrony i uprawy roślin. Poza tym starają się uwzględniać aspekty ochrony środowiska w rolnictwie. Spółdzielnie rolnicze prowadzą działalność w zakresie produkcji energii ze źródeł odnawialnych, energii wiatrowej, słonecznej i biogazu. Są inicjatorami budowy biogazowni i sieci ciepłowniczych w celu dostarczenia energii do wsi i indywidualnych odbiorców. W ten sposób przyczyniają się o ochrony klimatu. LPG uczestniczą także w tworzeniu i utrzymaniu miejsc pracy oraz szkoleniach na obszarach wiejskich. Średnio zatrudniają około 32 osoby. Wykonują one wiele prac dla społeczności, jak budowa, utrzymanie i konserwacja hoteli, placów zabaw i zabytków. Świadczą także usługi dla ludności wiejskiej i przyczyniają się do zrównoważonego rozwoju niemieckiej wsi w landach wschodnich Niemiec³².

³⁰ Ibidem.

³¹ Zob. www.raiffeisen.de.

³² Zob. Deutscher Raiffeisenverband e.V., *20 Jahre Agrargenossenschaften eine Erfolgsgeschichte*, s. 5 i n.; Deutscher Raiffeisenverband e.V., *Agrargenossenschaften sind ein Eckpfeiler des ländlichen Raums in Ostdeutschland*, s. 1 i n.; Deutscher Raiffeisenverband e.V., *DRV-Bericht über den Geschäftsbetrieb der Agrargenossenschaften 2010/2011*, s. 3 i n. Opracowania dostępne na: www.raiffeisen.de.

Natomiast w zachodniej części Niemiec długą tradycję mają spółdzielnie zajmujące się skupem i sprzedażą produktów wytwarzanych w indywidualnych gospodarstwach rolników. Ugruntowaną pozycję na rynku mleka mają także spółdzielnie mleczarskie. Przynależność do takich podmiotów to często wielopokoleniowa tradycja, dlatego uwzględniając potrzeby praktyki, ostatnia nowelizacja ustawy z 2006 r. zmieniała przepisy dotyczące wstąpienia spadkobierców w miejsce zmarłego członka spółdzielni.

Nawiązując do danych statystycznych dotyczących całego sektora spółdzielczego w Niemczech, stwierdzić należy, że w państwie tym funkcjonuje ponad 7 tys. spółdzielni, a liczba członków przekracza 20,7 mln, a 1157 banków spółdzielczych ma ponad 16 mln członków, w około 2,5 tys. spółdzielniach rolniczych jest ponad 560 tys. członków, w ponad 2 tys. spółdzielni handlowych jest 315 tys. członków, a w 33 spółdzielniach konsumpcyjnych i usług – 300 tys. członków³³. Poza tym w Niemczech popularne są spółdzielnie mieszkaniowe – działa około 2 tys., zrzeszając ponad 2,8 mln członków.

W ciągu ostatnich pięciu lat założono ponad 700 spółdzielni. Są to podmioty działające w dziedzinie energii odnawialnej, ochrony zdrowia, handlu detalicznego i usług, a także w ramach przetwórstwa roślinnego i zwierzęcego. Ekonomiczne i społeczno-polityczne znaczenie spółdzielni nadal rośnie. Liczba nowo powstających pokazuje, że idea współpracy, samopomocy, samorządności, szczególnie w trudnych ekonomicznie czasach w Niemczech jest nadal popularna³⁴.

Niemiecka spółdzielczość należy do jednych z najlepiej rozwiniętych w Europie. Warto także wskazać na branże spółdzielczości, które nie występują w Polsce, na przykład spółdzielnie łowieckie czy zajmujące się melioracją i sprawami z zakresu wód. Zasady działalności tych pierwszych określone zostały w Bundesjagdgesetz z 29 listopada 1952 r. (ustawie łowieckiej)³⁵. Według § 9 tej ustawy właściciele powierzchni tak zwanej zasadniczej, na której odbywają się polowania, należącej do wspólnego okręgu (rewiru) łowieckiego, tworzą spółdzielnię łowiecką. Spółdzielnia łowiecka jest reprezentowana przez zarząd (łowiecki) w sprawach sądowych i pozasądowych, który jest wybierany przez członków spółdziel-

³³ Zob. M. Stappel, *Die deutschen Genossenschaften, Entwicklungen – Meinungen – Zahlen*, Wiesbaden 2011, s. 3 i n.

³⁴ H. Münkner, op. cit.; www.raiffeisen.de,

³⁵ Ustawa w wersji opublikowanej 29 września 1976 r. (BGBl. I, s. 2849), ostatnio zmieniona przez art. 3 ustawy z 6 grudnia 2011 r. (BGBl. I, s. 2557).

ni. Do momentu wybrania zarządu przy zawieraniu transakcji reprezentuje ją zarząd gminy. Uchwały w spółdzielni podejmowane są większością głosów. Jednocześnie wymagana jest zarówno większość głosów członków spółdzielni (spółdzielców), jak i udziałów w powierzchni zasadniczej (większość powierzchni zasadniczej) w momencie podejmowania decyzji. Spółdzielnia łowiecka korzysta z prawa do polowania, z reguły je wydzierżawiając. Może ona ograniczyć jego wydzierżawianie do kręgu spółdzielców, czyli członków. Spółdzielnia łowiecka może także wykonywać prawo do polowania na własny rachunek, zatrudniając myśliwych, i decyduje o wykorzystaniu czystego zysku (zysku netto) uzyskanego z wykorzystania prawa do polowania. Jeśli nie dokona podziału zysku wśród członków, niezadowolony spółdzielca, który nie zgadza się z decyzją spółdzielni, może zażądać wypłaty swojej części zysku.

4. Podstawowe regulacje dotyczące założenia i organizacji spółdzielni

W dalszej części rozważania będą się koncentrowały na omówieniu wybranych regulacji z *Genossenschaftsgesetz* 1889 r.³⁶ wraz z długo przygotowywaną i oczekiwaną zmianą z 2006 r.³⁷ Ustawa o spółdzielniach ma ponad 160 paragrafów, składa się z 9 sekcji i postanowień końcowych; zostały w niej uregulowane klasyczne zagadnienia związane ze spółdzielniami (m.in. pojęcie, niezbędne czynności związane z założeniem, elementy statutu, organy spółdzielni, prawa i obowiązki członków, wymagania związane z kontrolą, audytem, zakończenie członkostwa, rozwiązanie spółdzielni czy też proces likwidacji).

Według § 1 GenG spółdzielnia jest zrzeszeniem o nieokreślonej liczbie członków, którego celem jest wspieranie przychodów i interesów gospodarczych członków albo ich socjalnych i kulturalnych potrzeb poprzez

³⁶ Niektóre z regulacji na przestrzeni lat zostały uchylone, chociażby te związane z przekształceniami, które zostały zawarte w odrębnej ustawie o przekształceniach z 1994 r.

³⁷ Na temat konieczności wprowadzenia zmian do przepisów o spółdzielniach, zob. np. H. Förstner-Reichstein, H. Welker, *Novellierung des deutschen Genossenschaftsgesetzes, Synopse der diskutierten Vorschläge*, Nürnberg 2001; B. Großfeld, *Die Zukunft der Rechtsform „Genossenschaft“: lokale Rechtsform oder globale Wirklichkeit?*, „Zeitschrift für das gesamte Genossenschaftswesen” 53, 2003, s. 181-191; H. Schaffland, *Eine neue Rechtsform – Die europäische Genossenschaft kommt 2006*, „Bankinformation” 2004, nr 2, s. 72-73.

prowadzenie wspólnej działalności gospodarczej (przedsiębiorstwa)³⁸. Po zarejestrowaniu nabywa ono status spółdzielni zarejestrowanej. Ponadto spółdzielnie mogą uczestniczyć w spółkach i innych zrzeszeniach osób, łącznie ze stowarzyszeniami prawa publicznego, jeśli służą one wspieraniu interesów gospodarczych członków spółdzielni albo ich socjalnych i kulturalnych aspiracji, albo działaniom na rzecz spółdzielni.

Podstawowym, niezbędnym dokumentem do powstania i funkcjonowania każdej spółdzielni jest oczywiście statut, a jego elementy określone zostały w § 6, 7 i 8 GenG. Niektóre z wymienionych w tych przepisach wymagań są obowiązkowe, a niektóre fakultatywne – pozostawione decyzji założycieli. Statut musi oczywiście zawierać firmę, siedzibę i cel spółdzielni. Musi także określać zasady odpowiedzialności członków względem wierzycieli w przypadku upadłości spółdzielni, gdy jej majątek nie pozwala na pokrycie długów. Do założenia spółdzielni wystarczy obecnie tylko 3 członków. Po podpisaniu statutu, który musi być zawarty w formie pisemnej, założyciele muszą złożyć wniosek o rejestrację w sądzie³⁹.

Jednocześnie prawo przewiduje specjalną kontrolę procesu tworzenia (rejestracji) przez związki sprawdzające (audytu). Mianowicie łącznie z wnioskiem o rejestrację założyciele muszą przedstawić zaświadczenie związku regionalnego spółdzielni, że po zakończeniu procedury rejestracji spółdzielnia będzie przyjęta do związku (§ 11 ust. 2 nr 3 GenG), jak również pisemną opinię związku o procesie tworzenia nowego podmiotu. Dopiero po rejestracji spółdzielnia uzyskuje osobowość prawną, stając się spółdzielnią zarejestrowaną⁴⁰. Jako osoba prawna ma swoje prawa i obowiązki: może nabywać własność i inne prawa rzeczowe, być pozywana i pozywać inne podmioty. Spółdzielnie są uważane za kupców (przedsiębiorców) w rozumieniu przepisów niemieckiego prawa handlowego⁴¹.

Przepisy przewidują ogólny wymóg posiadania przez członków spółdzielni pełnej zdolności do czynności prawnych. Dalsze wymagania mogą być określone w statucie (np. zamieszkanie albo prowadzenie działalności

³⁸ Na temat celu i definicji spółdzielni sprzed nowelizacji z 2006 r. zob. P. Zakrzewski, *Cel spółdzielni*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2005, z. 1, s. 50 i n.

³⁹ Zob. szerzej E. Steinle, Ch. Terbrack, *Gründung der Genossenschaft und Genossenschaftsregister* w: M. Helios, Th. Strieder (red.), op. cit., s. 75 i n.

⁴⁰ Zagadnienia związane z rejestracją spółdzielni uregulowane zostały w: *Verordnung über das Genossenschaftsregister (Genossenschaftsregisterverordnung – GenRegV*, rozporządzenie o rejestrze spółdzielni), (BGBl. I, s. 2268).

⁴¹ Zob. H. Münkner, op. cit., s. 565 i n.

rolniczej na obszarze funkcjonowania spółdzielni, wykonywanie określonego zawodu). Nie można jednak wprowadzać wymagań dyskryminujących potencjalnych członków. Członkostwo można nabyć w różny sposób. Przede wszystkim członkiem jest założyciel spółdzielni, następnie osoba, która złożyła odpowiednie oświadczenia (a jej wniosek został zaakceptowany przez zarząd), a także na przykład w przypadku połączenia spółdzielni. Od czasu nowelizacji ustawy z 2006 r. nabyć można członkostwo także w drodze dziedziczenia, pod warunkiem że nowy członek spełnia wymogi przewidziane w statucie i taka możliwość wynika z tego dokumentu (§ 77 ust. 2 GenG).

Po zarejestrowaniu spółdzielni członkostwo nabywa się z reguły poprzez pisemne, bezwarunkowe oświadczenie o przystąpieniu. Taki sposób jest najbardziej popularny. Jednak przed podjęciem decyzji potencjalny przyszły członek spółdzielni powinien mieć możliwość zapoznania się ze statutem. Po wyrażeniu zgody na przyjęcie członka zostaje on niezwłocznie wpisany na listę członków i powiadomiony o tym fakcie. Jeśli spółdzielnia nie wyraża zgody na przystąpienie kandydata do spółdzielni, musi o tym poinformować wnioskodawcę, zwracając jego oświadczenie o przystąpieniu. Zgodnie z ustawą i ze statutem oświadczenie o przystąpieniu do spółdzielni musi zawierać wyraźne zobowiązanie członka do uiszczenia należnych wpłat odpowiednio do posiadanych udziałów w spółdzielni. Dodatkowo, jeśli statut przewiduje, że członkowie mają wносить opłaty albo ponosić inne świadczenia, we wspomnianym oświadczeniu powinna być także informacja na ten temat⁴².

Ostatnia zmiana niemieckiego prawa spółdzielczego z 2006 r. wprowadziła możliwość przystąpienia do spółdzielni członków inwestujących. Są to podmioty, które nie są zainteresowane nawiązywaniem stosunków handlowych ze spółdzielnią, lecz wnosząc kapitał, oczekują z tego tytułu dywidendy⁴³.

⁴² Zob. szerzej M. Geschwandtner, *Mitgliedschaft und Finanzverfassung*, w: M. Helios, Th. Strieder (red.), op. cit., s. 113 i n.

⁴³ Finansowanie spółdzielni to jedno z popularnych zagadnień omawianych w praktyce i doktrynie niemieckiej od kilku lat zob. np. R. Günther, *Mitgliedschaft von „Investoren – in Genossenschaften*, w: H.-H. Münkner, R. Günther (red.), *Perspektiven für genossenschaftliche Finanzierung*, Hamburger Beiträge zum Genossenschaftswesen, t. 28, Hamburg 2002, s. 51-80; H.-H. Münkner, *Fördermitglieder, Investorenmitglieder und externe Anteilseigner – neue Ansätze zur Milderung der strukturellen Schwächen im Finanzierungsbereich*, w: R. Steding (red.), *Genossenschaftsrecht im Spannungsfeld von Bewahrung und Veränderung*, Göttingen 1994, s. 83-106.

W przeciwieństwie do rozporządzenia unijnego w sprawie spółki europejskiej, niemiecka ustawa o spółdzielniach nie przewiduje obligatoryjnego minimalnego kapitału początkowego. Jednocześnie od wejścia w życie nowelizacji z 2006 r. statut może przewidywać wprowadzenie stałej wartości kapitału minimalnego, a tym samym zrezygnować z charakterystycznej dla spółdzielni cechy zmienności kapitału (§ 8a GenG). Jeżeli chodzi o wypłatę nadwyżki bilansowej, to decyzja w tej sprawie należy do członków walnego zgromadzenia. Po nowelizacji omawianej ustawy w 1973 r. spółdzielnie nie tylko wypłacają dywidendy w zależności od wniesionego udziału, ale także odsetki (§ 21a GenG). Ustawa nie wprowadza żadnych limitów zarówno co do wysokości dywidendy, jak i odsetek⁴⁴.

Zasadne wydaje się krótkie przedstawienie organów spółdzielni i zasad ich działania. Według ustawy walne zgromadzenie członków lub zebranie delegatów stanowią najwyższą władzę spółdzielni. Decydują one o wszystkich ważnych sprawach dotyczących funkcjonowania spółdzielni. To właśnie co do zasady walne zgromadzenie dokonuje na przykład zmiany statutu (§ 16 ust. 1 GenG), wyboru członków rady nadzorczej (§ 36 ust. 1 GenG), podejmuje decyzje w sprawie zatwierdzenia rocznego zeznania i przydziału rocznych nadwyżek (§ 48 ust. 1 GenG), połączenia (§ 13 ust. 1 UmwG), konwersji (§ 193, ust. 1 UmwG) i rozwiązania (§ 78 ust. 1 GenG)⁴⁵. Nowelizacja z 2006 r. wprowadziła jednak pewne zmiany w zakresie działania walnego zgromadzenia. Otóż zgodnie z nowo dodanym § 43 ust. 7 GenG, o ile statut na to pozwala, podejmowanie decyzji przez członków może następować w drodze pisemnej albo elektronicznej. Poza tym członkowie rady nadzorczej mogą uczestniczyć w walnym zgromadzeniu w drodze transmisji wideo lub audio.

Według art. 43 GenG każdy członek ma jeden głos. Statut może jednak przewidywać prawo do kilku głosów. Przesłanki do takiego działania powinny być określone w statucie i uwzględniać następujące kryteria: prawo do kilku głosów powinno być zagwarantowane tylko tym członkom, którzy wspierają szczególnie działalność spółdzielni, poza tym żadnemu z członków nie mogą zostać przyznane więcej niż 3 głosy. Jednocześnie w przypadku decyzji wymagających zgodnie z ustawą obligatoryjnie większości $\frac{3}{4}$ oddanych głosów lub znacznej większości, jak również w przypadku tych dotyczących zniesienia lub ograniczenia postanowień

⁴⁴ Zob. szerzej H. Münkner, op. cit., s. 561 i n.

⁴⁵ A. Gätsch, *Verfassung der Genossenschaft*, w: M. Helios, Th. Strieder (red.), op. cit., s. 211 i n.

statutu w kwestii prawa do wielu głosów, członek ma tylko jeden głos, nawet jeśli co do zasady gwarantuje się mu prawo do wielu głosów. Powyższe zasady nie obowiązują w odniesieniu do spółdzielni, w których więcej niż $\frac{3}{4}$ członków jest przedsiębiorcami w rozumieniu § 14 BGB. Ograniczenia nie mają zastosowania także co do spółdzielni, których członkowie są spółdzielniami wyłącznie albo w przeważającej mierze zarejestrowanymi. Statut tych spółdzielni może różnicować prawo głosu członków wedle wielkości ich udziałów bądź według innego kryterium. Szczegółowe zasady dotyczące odstępstwa od zasady „jeden członek jeden głos” powinny być oczywiście uregulowane w statucie⁴⁶.

Ciekawe rozwiązania wynikają z § 43a ust 1 GenG. Otóż w spółdzielniach liczących ponad 1500 członków, w których – mimo że walne zgromadzenie zostało zastąpione przez zgromadzenie delegatów – statuty mogą postanowić, że niektóre ważne decyzje są nadal podejmowane przez wszystkich członków. Niemieckie przepisy umożliwiają więc funkcjonowanie na stałe obok siebie walnego zgromadzenia i zgromadzenia przedstawicieli. To skutkuje tym, że spółdzielnia może posiadać dwa zgromadzenia członków mających kompetencję do podejmowania decyzji dotyczących funkcjonowania spółdzielni. Ponadto, dzięki nowelizacji z 2006 r. prawa mniejszości członków są lepiej chronione: co najmniej jedna dziesiąta członków (lub w mniejszej liczbie, jeżeli wynika to ze statutu) może żądać zwołania walnego zgromadzenia, aby podjąć na przykład decyzję o powrocie do demokracji bezpośredniej i zrezygnować z zebrania delegatów na rzecz walnego zgromadzenia (§ 43 pkt 7 GenG). W celu ochrony członków wymagana jest co do zasady większość kwalifikowana na walnym zgromadzeniu.

Do pozostałych organów w spółdzielni należą zarząd oraz rada nadzorcza. Jednocześnie zmiana ustawy z 2006 r. wprowadziła pewne uproszczenia w ich funkcjonowaniu. W skład wspomnianych organów mogą wchodzić tylko osoby fizyczne będące członkami spółdzielni, a w przypadku, gdy członkami są osoby prawne bądź spółki osobowe, osoby, które działają w ich imieniu (członków spółdzielni). Zarząd reprezentuje spółdzielnię w sprawach sądowych i pozasądowych. Składa się z co najmniej dwóch osób oraz jest wybierany i odwoływany przez walne zgromadzenie. Statut może przewidywać większą liczbę członków zarządu i inną procedurę ich wyboru bądź odwołania. Niemniej w przypadku spółdzielni liczących nie więcej niż 20 członków statut może określać, że zarząd składa

⁴⁶ Zob. szerzej H. Münkner, op. cit., s. 561 i n.

się z jednej osoby. Pełnienie funkcji w zarządzie może być odpłatne albo nieodpłatne⁴⁷.

Z kolei kontrolę w spółdzielni można podzielić na wewnętrzną i zewnętrzną. Ta pierwsza z reguły wykonywana jest przez Radę Nadzorczą. Organ ten składa się co najmniej z 3 osób wybieranych przez walne zgromadzenie, chyba że statut stanowi inaczej. Natomiast kontrola zewnętrzna przeprowadzana jest przez związek sprawdzający (audytorów). Nowelizacja z 2006 r. przewiduje możliwość rezygnacji z rady nadzorczej w małych spółdzielniach liczących nie więcej niż 20 członków (§ 9 ust. 1 GenG). Zadania kontrolne powinny w tym wypadku być sprawowane przez walne zgromadzenie jako „zastępczą radę nadzorczą” (§ 9 ust. 1 zd. 3 GenG). Wtedy jednak walne zgromadzenie – zgodnie z § 57 ust. 5 GenG – wyznacza członka, który w postępowaniu sprawdzającym (*Prüfungsverfahren*) przejmie funkcję przewodniczącego rady nadzorczej⁴⁸.

Warto także nawiązać do przepisów związanych z konsekwencjami śmierci członka spółdzielni. Według ogólnej zasady wraz ze śmiercią członka spółdzielni jego członkostwo przechodzi na jego spadkobierców. Ustaje jednak z końcem roku obrotowego, w którym nastąpił zgon spadkodawcy. Kilku spadkobierców może wykonywać swoje prawo głosu na walnym zgromadzeniu przez wspólnego przedstawiciela. Jednocześnie według § 77 ust. 2 GenG statut może przewidywać, że w razie śmierci jednego z członków, jego członkostwo przechodzi na jego spadkobierców. Może on także stanowić, że kontynuacja członkostwa będzie uzależniona od osobistych wymogów spadkobiercy (następcy prawnego). Jeśli po spadkodawcy dziedziczy kilku spadkobierców, to wówczas statut może też określić, że członkostwo ustaje, jeżeli nie zostało ono w ciągu wskazanego w statucie terminu przekazane tylko jednemu współspadkobiercy.

Członkostwo w spółdzielni może być rozwiązane za wypowiedzeniem z zachowaniem odpowiedniego terminu. Zgodnie z § 65 GenG minimalny termin wynosi trzy miesiące przed końcem roku budżetowego, a maksymalny – pięć lat. Jednakże okres wypowiedzenia może być przedłużony do maksymalnie dziesięciu lat w spółdzielni, która składa się z przedsiębiorców. Gdy okres wypowiedzenia wynosi dwa lata lub więcej, członek ma dodatkowe prawo do wypowiedzenia członkostwa, z powodów osobistych lub ekonomicznych. Ponadto członkostwo w spółdzielni wygasa, jeśli osobiste wymagania nie są spełnione przez członków spółdzielni

⁴⁷ Szerzej na temat zarządu zob. A. Gätsch, *Verfassung der Genossenschaft...*, s. 161 i n.

⁴⁸ Zob. szerzej H. Münkner, op. cit., s. 561 i n.

(§ 67 GenG), w przypadku śmierci członka (§ 77 GenG) czy przez odmowę przyjęcia warunków kontynuacji członkostwa w przypadku połączenia.

Biorąc pod uwagę, że procesy globalizacji powodują konieczność łączenia się spółdzielni, także temu zagadnieniu warto poświęcić trochę uwagi. Otóż przez wiele lat zagadnienie to było uregulowane przede wszystkim w ustawie o spółdzielniach (§ 93 GenG). Z dniem 1 stycznia 1995 r. weszła w życie ustawa z 1994 r. o przekształceniach (Umwandlungsgesetz – UmwG). Ten akt prawny ma zastosowanie nie tylko w odniesieniu do spółdzielni, ale także innych podmiotów (m.in. spółki z o.o., spółki akcyjnej, spółki komandytowej) w przypadku przekształceń w drodze połączenia czy podziału. W świetle tego aktu prawnego spółdzielnie mogą swobodnie łączyć się z innymi podmiotami gospodarczymi, w tym spółdzielniami, lub przekształcić na przykład w spółkę akcyjną. W tym celu niezbędna jest jednak uchwała walnego zgromadzenia podjęta większością co najmniej trzech czwartych oddanych głosów. Statut może jednak nałożyć dodatkowe obowiązki i wtedy procedura jest trudniejsza⁴⁹. Co istotne, również spółki kapitałowe (np. spółka akcyjna) mogą przekształcić się w spółdzielnię. Jak pokazuje praktyka, coraz więcej spółek decyduje się na taką procedurę. Dotyczy to szczególnie podmiotów działających w zakresie energii odnawialnej, biogazowni. Do takiego działania zachęcają instrumenty podatkowe, o czym w dalszej części artykułu.

5. Zwolnienia podatkowe spółdzielni działających w rolnictwie

Spółdzielnie jako przedsiębiorcy objęte są co do zasady takimi samymi regułami podatkowymi, jak inne osoby prawne. Jeden z wyjątków dotyczy spółdzielni działających w rolnictwie i odnosi się do podatku korporacyjnego (dochodowego od korporacji – osób prawnych). Chodzi o § 5 ust. nr 14 Körperschaftsteuergesetz (KStG). Według tego przepisu z podatku zwolnione są: spółdzielnie nabywcze i gospodarcze, jak również związki (zrzeszenia), o ile ich działalność ogranicza się do:

a) wspólnego (zbiorowego) używania rolnych i leśnych pomieszczeń gospodarczych i przedmiotów;

⁴⁹ Zob. szerzej np. Ch. Bleschke, *Die Verschmelzung eingetragener Genossenschaften*, Boorberg 2003, s. 21 i n.

b) świadczeń w ramach umów cywilnoprawnych dotyczących produkcji wyrobów rolnych i leśnych na potrzeby gospodarstw członków, jeśli świadczenia te są z obszaru leśnictwa bądź rolnictwa. Do tego zalicza się też świadczenia dotyczące budowy i eksploatacji urządzeń wentylacyjnych, dróg gruntowych (używanych przez pojazdy gospodarstwa rolnego lub leśnego) i melioracje;

c) przetwarzania i wykorzystywania przez członków uzyskanych w swoich gospodarstwach rolnych wyrobów leśnych i rolnych, jeśli przetwarzanie (obróbka) i wykorzystywanie (użytkowanie) następuje w obszarze rolnictwa i leśnictwa, lub

d) doradztwa w zakresie produkcji i wykorzystywania wyrobów leśnych oraz rolnych pochodzących z gospodarstw członków spółdzielni.

Jednocześnie należy zaznaczyć, że powyższe zwolnienie podatkowe jest jednak wyłączone, jeżeli przychody spółdzielni nabywczych i gospodarczych, jak również związków z działalności nieokreślonych powyżej przekraczają 10% wszystkich przychodów.

Ulga podatkowa dla rolniczych spółdzielni zarobkowych i gospodarczych występowała w niemieckim systemie od dawna. W 1974 r. została ona przyjęta do KStG i rozszerzona na związki oraz na określone świadczenia wynikające z umów cywilnoprawnych, jak też na doradztwo dla gospodarstw rolnych. Decyzja o uldze podatkowej na podstawie § 5 ust. 1 nr 14 KStG jest wydawana w trakcie postępowania określającego wymiar podatku (*Veranlagungsverfahren*). Omawiane zwolnienie służy celowi rolno-politycznemu. Gospodarstwom rolnym i leśnym, zwłaszcza tym małym, powinno się pomóc w konkurowaniu z dużymi, wprowadzając między innymi ulgi podatkowe w przypadku zrzeszania się w celu ulepszenia swojej produkcji oraz sprzedaży swoich wyrobów. Z tego powodu, oprócz zwolnienia z podatku dochodowego od osób prawnych, następuje też zwolnienie z podatku od działalności gospodarczej, ale na wniosek podatnika (§ 3 nr 8 GewStG⁵⁰). Te przywileje podatkowe są podatkowo-politycznymi środkami uzupełniającymi pomoc publiczną udzielaną w postaci subwencji, dotacji i pożyczek. Takie instrumenty finansowe zachęcają do łączenia się rolników w spółdzielnie⁵¹.

⁵⁰ Gewerbesteuerengesetz (BGBl. 2002, I, s. 4167). Z podatku od prowadzonej działalności gospodarczej zwolnione są zarówno spółdzielnie nabywcze i gospodarcze, jak i związki w świetle § 5 Abs. 1 Nr. 14 des Körperschaftsteuergesetzes, w zakresie, w jakim są zwolnione z podatku korporacyjnego.

⁵¹ Tak M. Helios, *Ertragsbesteuerung der Genossenschaft...*, s. 387 i n.

Jednocześnie, biorąc po uwagę główne cele wprowadzenia preferencji podatkowych, na podstawie omawianego przepisu nie można stwierdzić, że jedynie drobni rolnicy mają prawo przynależeć do rolniczych spółdzielni użytkowych i przetwórczych. Taka przesłanka nie wynika bowiem z ustawy KStG. Łączenie się w spółdzielnie ma na celu wspieranie gospodarki i rolnictwa, a dokładniej: gospodarstw członków spółdzielni. Spółdzielnia bowiem poprzez swoją działalność wywiera wpływ na pojedyncze gospodarstwa każdego z członków, będąc ich gospodarstwem (zakładem) pomocniczym. Dlatego też idea spółdzielczości rolnej i leśnej zakłada, że członkowie powinni być posiadaczami gospodarstw rolnych lub leśnych. Zalicza się tu także na przykład stowarzyszenia lub zrzeszenia (związki) bez osobowości prawnej prowadzące wyłącznie gospodarstwa leśne bądź rolne. W ramach swej działalności spółdzielnia musi się ograniczyć wyłącznie do swoich członków, co oznacza, że tylko z nimi może współdziałać, a co za tym idzie – realizować obroty. Dlatego też zarejestrowana spółdzielnia traci przywilej zwolnienia od podatku, gdy prowadzi działalność niezgodną z celami określonymi w statucie i poprzez to dąży do osiągnięcia własnego ekonomicznego zysku oraz przystępuje do konkurencji na rynku z innymi przedsiębiorstwami podlegającymi opodatkowaniu.

Głównym celem spółdzielni jest wspieranie interesów członków spółdzielni. Jeżeli spółdzielnia prowadzi dodatkową działalność – według Federalnego Trybunału Finansowego zakres ten należy oddzielić i wtedy nie może skorzystać ze zwolnienia. Ma to na celu uniknięcie sytuacji, w której zarejestrowana spółdzielnia w wypadku znacznego poszerzenia swojej działalności korzystałaby ze zwolnienia z opodatkowania i dzięki temu uzyskałaby przewagę w ekonomicznej konkurencji z przedsiębiorstwami podlegającymi opodatkowaniu⁵².

Należy także zwrócić uwagę, że zgodnie z § 5 ust. 1 nr 14 KStG opodatkowanie nie jest uzależnione od wypłacania zysku osiągniętego przez spółdzielnię lub związek (zrzeszenie). W orzecznictwie i administracji finansowej zagadnienie to było przedmiotem różnych, zmieniających się na przestrzeni lat wykładni. Uwzględniając opinię Federalnego Trybunału Finansowego z 8 września 1953 r., do końca lat 90. XX w. administracja finansowa wychodziła z założenia, że spółdzielnie nabywcze i gospodarcze są wolne od opodatkowania i w ograniczonym zakresie mogą wykorzystywać rezerwy także na finansowanie własnego majątku trwałego

⁵² Ibidem.

(środków trwałych). Ponadto mogą bez obaw tworzyć rezerwy przeznaczone na pokrycie przyszłych strat lub przeznaczyć je na cele tymczasowe. W latach 90. występowały jednak sytuacje, że administracja finansowa, chcąc rozwiązać problem nadmiernego tworzenia rezerw na długoterminowe finansowanie majątku trwałego, odmawiała zwolnienia z opodatkowania⁵³. Niemniej Federalny Trybunał Finansowy w swoim orzeczeniu z 11 lutego 1998 r.⁵⁴ odstąpił od takiej oceny. Podkreślił bowiem, że § 5 ust. 1 nr 14 KStG nie zawiera zastrzeżenia, iż wyklucza się zwolnienia od opodatkowania, gdy spółdzielnia lub związek (zrzeszenie) w całości lub w przeważającej części zyski wykorzystuje do tworzenia rezerw. Nie jest zatem sprzeczne z § 5 ust. 1 nr 14 KStG przeznaczanie przez spółdzielnie lub zrzeszenia spółdzielcze całkowitych lub przeważającej części zysków na tworzenie rezerw lub na finansowanie aktywów (środków trwałych). Niemiecki Trybunał Finansowy słusznie wskazał, że nie istnieje żadne niebezpieczeństwo, iż spółdzielnia będzie prowadzić politykę maksymalizacji zysku na niekorzyść swoich spółdzielni-członków i gromadząc zyski będzie zaniedbywać swoje zadania w zakresie wspierania gospodarstw swoich członków. Taka polityka prowadziłaby bowiem w krótkim czasie do utraty członków i poprzez to do zakończenia działalności. Z reguły członkowie nie zgodziliby się na gromadzenie zysków w celu utworzenia możliwie dużych nieopodatkowanych rezerw, gdyż zasadniczo w momencie wystąpienia jakiegoś członka ze spółdzielni lub związku spółdzielczego nie mają roszczenia co do zgromadzonych zysków (§ 73 ust. 2 zd. 2 GenG).

W Niemczech coraz bardziej popularne są spółdzielnie biogazowe (biogazownie). Do ich zakładania zachęcają przepisy podatkowe. Jeśli biogazownia działa w formie spółdzielni, to wtedy jest możliwe zwolnienie z podatku na podstawie omawianego § 5 ust. 1 nr 14 zd.1 lit. c) KStG⁵⁵. W takiej jednak sytuacji do wytwarzania biogazu wykorzystywana jest wyłącznie biomasa należąca do rolników i leśników – członków spółdzielni. Warto zaznaczyć, że wykorzystanie surowców roślinnych i zwierzęcych jako biomasy w celu uzyskania biogazu jest pierwszym etapem przetwarzania w ramach gospodarki leśnej i rolnej. Jeśli dana spółdzielnia wytwarzająca biogaz produkuje energię w celu ogrzania biogazowni, dalej korzysta ze zwolnienia z podatku.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ BFH z 11 lutego 1998 r., IR 26/97, BStBl.II 1998, 576.

⁵⁵ Zob. J. Leinpinsel, *Biogasanlagen in genossenschaftlicher Rechtsform*, „Dialog” 2007, nr 2, s. 2 i n.

Natomiast jeśli nadwyżkę energii wytworzonej przez spółdzielnię zasilana jest sieć ciepła czy elektryczna oraz jest ona dostarczana do osób trzecich, to należy uznać to za drugi etap wytwarzania. Wytwarzanie i przetwarzanie biogazu w ramach tak zwanych spółdzielni-generatorów, czyli wytwarzanie energii za pomocą generatorów, jest działalnością pozarolniczą i pozaleśną. Dlatego nie podlega zwolnieniu z podatku zgodnie z § 5 ust. 1 nr 14 c KStG. W wypadku gdy spółdzielnia wytwarzająca biogaz działa w ramach spółdzielni-generator, zobowiązanej do uiszczania podatków, wówczas udziały w zysku i uposażeniu są traktowane zasadniczo jako przychody z działalności nieuprzywilejowanej pod względem podatkowym⁵⁶.

Innym rodzajem działalności prowadzonej w ramach spółdzielni korzystających ze zwolnienia podatkowego na podstawie § 5 ust. 1 nr 14 lit. c) KStG jest przykładowo przetwarzanie ziemniaków (np. produkcja mączki ziemniaczanej), jabłek (np. produkcja wina), syropu z buraków cukrowych, mąki zbożowej (ale nie produkcja pieczywa), wyroby z tartaku (ale nie produkcja mebli).

Warto także podkreślić, że zwolniona z płacenia podatku gorzelnia nie traci swoich przywilejów podatkowych (zwolnienie od podatku) w momencie, gdy udostępni odpłatnie część swojego majątku zakładowego w celu zwiększenia możliwości wytwórczych innej, zwolnionej z podatku gorzelnii, w której członkowie tej pierwszej mają przykładowo 90% udziałów. Współpraca pozioma (horyzontalna) zwolnionych z podatku spółdzielni przez wzajemne członkostwo, bez względu na jego zakres, jest korzystna z punktu widzenia podatkowego. Ze zwolnienia od podatku ciągle mogą korzystać przy pionowej (wertykalnej) współpracy zarówno nieopodatkowane centralne spółdzielnie (centrale), jak i ich spółdzielnie członkowskie czy spółdzielnie dostawcze. Również te same zasady występują w odniesieniu do odpłatnego przekazania majątku spółdzielni, jeśli obie nieopodatkowane spółdzielnie, współpracując, nie wykraczają poza zakres działalności zwolnionej z podatku i tym samym nie uczestniczą w obrocie gospodarczym⁵⁷.

Co do zasady § 5 ust. 1 nr 14 KStG ma zastosowanie także do centrali, które działają w formie spółdzielni. Bundesfinanzhof (Najwyższy Federalny Trybunał ds. Podatków i Ceu) w swojej opinii z 2 grudnia 1950 r. stwierdził, że centrale rolniczych spółdzielni przetwórczych i usługowych

⁵⁶ Tak M. Helios, *Ertragsbesteuerung der Genossenschaft...*, s. 406 i n.

⁵⁷ Ibidem.

są wtedy zwolnione z podatku, gdy spółdzielnie, które są ich członkami spełniają warunki zawarte w omawianym przepisie⁵⁸. Centrale bowiem przetwarzają tylko produkty spółdzielni podstawowych. Trybunał podkreślił, że zwolnienie z podatku służy wspieraniu spółdzielni rolników. Byłoby sprzeczne z głównym założeniem przepisu wprowadzającym zwolnienie z podatku, gdyby nie udzielono przywileju podatkowego w sytuacji połączenia się kilku spółdzielni w centralną spółdzielnię w celu realizacji zadań spółdzielczych i co byłoby uzasadnione ze względów gospodarczych. Jeśli termin „samodzielnie uzyskane produkty” obejmuje produkty z własnej działalności rolniczej, to przesłanki określone w ustawie są spełnione, gdy przetwórstwo produktów ogranicza się do zewidencjonowanych przez spółdzielnie produktów rolnych ich członków oraz gdy są one wyłącznie przetwarzane przez członków i przez centrale⁵⁹.

Z podatku korporacyjnego zwolnione są także spółdzielnie, których przedmiot działalności obejmuje doradztwo w zakresie produkcji, przetwórstwa produktów rolnych i leśnych z gospodarstw ich członków (§ 5 ust. 1 nr 14 lit. d). Działalność doradcza nie ogranicza się tylko do produkcji, lecz obejmuje też przetwórstwo produktów rolnych i leśnych. Z omawianego przepisu mogą skorzystać także spółdzielnie, które doradzają swoim członkom w zakresie roślinnej oraz zwierzęcej produkcji w ich gospodarstwach rolnych i leśnych (np. co do metod sadzenia, wyboru gatunków, nawożenia, zwalczania szkodników, zbiorów, hodowli, pielęgnacji i dokarmiania). Doradzanie z zakresu przetwórstwa produktów rolnych i leśnych obejmuje także zagadnienie z zakresu na przykład sortowania, pakowania, możliwości zbytu, okresów promocyjnych. Co istotne, przedmiot działania spółdzielni musi ograniczać się do doradztwa dla rolnych i leśnych gospodarstw członków spółdzielni. Jeśli doradztwo obejmuje także gospodarstwa nieczłonków albo handlowych przedsięwzięć członków, to nie są spełnione przesłanki zwolnienia podatkowego. Spółdzielnia doradcza podlega obowiązkowi podatkowemu, czyli nie korzysta ze zwolnienia podatkowego, także wtedy, gdy doradztwo w stosunku do gospodarstw członków nie dotyczy bezpośrednio produkcji i przetwórstwa wyrobów rolnych i leśnych. Spółdzielnia doradcza może także działać jako spółdzielnia usługowa. Podobnie może działać kooperacja w zakresie chowu zwierząt oraz wykonująca dla swoich gospodarstw członkowskich drobne usługi i prace. W przypadku gdy przedmiot

⁵⁸ BFH v. 2.12.1950, I D 3/50 S, BStBl. III, 1951, 26.

⁵⁹ Tak M. Helios, *Ertragsbesteuerung der Genossenschaft...*, s. 408 i n.

działalności spółdzielni spełnia jednocześnie kilka przesłanek zawartych w przepisie o zwolnieniu podatkowym (§ 5 ust. 1 nr 14), korzysta ona dalej z preferencji podatkowych⁶⁰.

6. Podsumowanie

Przeprowadzone rozważania pozwalają na wysunięcie następujących wniosków. Spółdzielnie działające w rolnictwie i na obszarach wiejskich oraz w innych obszarach gospodarki mają bogatą historię i ugruntowaną pozycję zarówno w niemieckim systemie prawnym, jak i praktyce. Ustawodawca stara się wprowadzić regulacje, które mają rozwiązywać problemy prawne istniejących podmiotów i zachęcić do zakładania nowych. Niewątpliwie duży wpływ na dalszy rozwój spółdzielczości w XXI w. ma nowelizacja ustawy spółdzielczej (Genossenschaftsgesetz), które weszła w życie 18 sierpnia 2006 r.

Polski prawodawca, tworząc nowy model spółdzielczości, powinien skorzystać z doświadczeń i niektórych rozwiązań występujących w Niemczech. Na uwagę zasługują choćby przepisy dotyczące założenia omawianych podmiotów. Obecnie wystarczą tylko 3 osoby fizyczne lub prawne, aby powołać spółdzielnię w Niemczech. Inne ciekawe rozwiązanie to możliwość przystąpienia do spółdzielni członków inwestorów, kontynuacja członkostwa przez spadkobierców, zasady wypowiedzania członkostwa (w tym wprowadzenia dłuższego okresu pozwalającego na wystąpienie ze spółdzielni), odstępowania od zasady jeden członek jeden głos. Nowatorskie są niektóre regulacje niemieckie związane z walnym zgromadzeniem (np. podejmowanie decyzji przez członków może następować także w drodze elektronicznej; członkowie rady nadzorczej mogą uczestniczyć w walnym zgromadzeniu w drodze transmisji wideo lub audio). Na uwagę zasługuje także odrębna ustawa o przekształceniach z 1994 r. (Umwandlungsgesetz), której odpowiednika nie ma w systemie polskim. Ten akt prawny ma zastosowanie nie tylko w odniesieniu do spółdzielni, ale także innych podmiotów (m.in. spółki z o.o., spółki akcyjnej, spółki komandytowej) w przypadku przekształceń w drodze połączenia czy podziału.

Oprócz uproszczeń oraz nowości wprowadzonych w ostatnich latach do ustawy spółdzielczej (Genossenschaftsgesetz) dotyczących spraw or-

⁶⁰ Ibidem.

ganizacyjnych, system niemiecki przewiduje także inne instrumenty. To właśnie przepisy podatkowe stanowią jeden z efektywnych czynników zachęcających do wyboru formy spółdzielni oraz przekształcania spółek w spółdzielnie. W odniesieniu do spółdzielni działających w rolnictwie w Niemczech od dawna funkcjonuje ulga podatkowa zarówno dotycząca podatku korporacyjnego (*Körperschaftsteuergesetz*), jak i od działalności gospodarczej (*Gewerbesteuer*). Preferencje podatkowe obejmujące spółdzielnie zajmujące się przetwórstwem czy doradztwem przyczyniają się do rozwoju struktury spółdzielczości. Co istotne, ulga ta zachęca do współpracy pomiędzy spółdzielniami zarówno wertykalnej (pionowej), jak i horyzontalnej (poziomej). Takie współdziałanie nie powoduje utraty ulg podatkowych. Zasadny wydaje się postulat wprowadzenia takich zwolnień podatkowych także w Polsce.

Oceniając system spółdzielczości w Niemczech, nie sposób nie wspomnieć o jego stabilnej strukturze. Podstawowe spółdzielnie działające w rolnictwie należą do spółdzielni regionalnych, a te z kolei są członkiem *Deutscher Raiffeisenverband e.V.*, który podejmuje działania mające chronić interesy spółdzielni rolników nie tylko na szczeblu krajowym, ale i unijnym – oprócz siedziby w Berlinie oraz Bonn, ma także oddział w Brukseli. Spółdzielnie niemieckie współpracują, wymieniają doświadczenia, organizują szkolenia, konferencje, stwarzając możliwości rozwoju dla członków spółdzielni.

Obok stabilnej struktury, wspomnieć także warto o rozwoju nauki niemieckiej w zakresie spółdzielczości. Na niemieckich uczelniach wyższych działa szereg instytutów spółdzielczości, na przykład: *Institut für ländliches Genossenschaftswesen an der Justus-Liebig-Universität Gießen* (Instytut Rolniczej Spółdzielczości na Uniwersytecie w Gießen); *Institut für Genossenschaftswesen an der Humboldt-Universität in Berlin* (Instytut Spółdzielczości na Uniwersytecie Humboldta w Berlinie); *Institut für Genossenschaftswesen im Centrum für Angewandte Wirtschaftsforschung der Universität Münster* (Instytut Spółdzielczości w Centrum Stosowanych Badań Gospodarczych na Uniwersytecie w Münster); *Institut für Genossenschaftswesen an der Philipps-Universität Marburg* (Instytut Spółdzielczości na Uniwersytecie w Marburgu).

Mimo że w Niemczech nadal działa wiele spółdzielni i w każdym roku powstają nowe, w literaturze niemieckiej można spotkać obawy co do rozwoju spółdzielni zarejestrowanej. Niektórzy autorzy zastanawiają się, czy zmiany w prawie spółdzielczym dokonane nowelą z 2006 r. są wystarczające, by w szerokim zakresie i trwale zwiększyć atrakcyjność zrzesza-

nia się w powyższą formę prawną. Pojawiają się głosy, że rozwój zarejestrowanej spółdzielni w przyszłości będzie uzależniony przede wszystkim od określenia i pozyskiwania korzyści płynących ze spółdzielni w stosunku do innych form prawnych. Jako przyczynę mniejszego zainteresowania spółdzielniami niektórzy autorzy niemieccy wskazują błędy w kształceniu prawników i doradców, twierdzą bowiem, że zbyt mało uwagi poświęca się tej formie prawnej. Większym zainteresowaniem cieszy się spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Nie ma zatem wystarczającej liczby specjalistów znających świetnie problematykę spółdzielczości⁶¹. Te różnicowane opinie, wysuwanie postulatów dalszych zmian w przepisach upraszczających zakładanie i funkcjonowanie spółdzielni, organizowanie wielu konferencji, a także bogata literatura zarówno naukowa, jak i popularnonaukowa świadczą o tym, że zarówno praktykom, jak i przedstawicielom nauki zależy na rozwoju spółdzielczości. Na uwagę zasługują ich wspólne projekty, konferencje i publikacje.

Jeżeli chodzi o rolnictwo, to ze względu na sytuację zarówno na rynku europejskim, jak i światowym, procesy globalizacji i instrumenty Wspólnej Polityki Rolnej następować będzie dalszy proces konsolidacji spółdzielni. Zmniejszanie się liczby producentów rolnych oznacza mniejszą liczbę członków. Jednak istotne są obroty spółdzielni, a one – jak wskazują dane statystyczne – wzrastają. Świadczy to z kolei o rozwoju spółdzielni i rolników będących jej członkami. Odnotować należy także powstawanie nowych podmiotów w zakresie na przykład energii odnawialnej. Takie spółdzielnie niewątpliwie byłyby potrzebne w Polsce.

COOPERATIVE AGRICULTURE IN GERMANY

Summary

The aim of the paper was to familiarise the Polish reader with cooperative agriculture and rural agriculture in Germany. First, the development of cooperative activities in Germany is presented, and next statistical data and directions of development of different activities of cooperatives are examined. Further, selected issues related to the organisation of cooperative, including its formation, organs, and rights and duties of its members are discussed, followed by a presentation of tax regulations that stimulate the development of rural agriculture in Germany. In the conclusion, the stable structure of German cooperative movement is emphasised, and so is the development of German science, the cooperation

⁶¹ Tak np. M. Helios, *Genossenschaftsrecht* 2006, w: idem, Th. Strieder (red.), op. cit., s. 25 i n.

between schools of higher education and practitioners and the formation of new cooperatives in areas such as the use of renewable energy. In light of that it is postulated that Polish legislators draw on the German experience and incorporate some of Germany's solutions in domestic laws, particularly those regulating the organisation and taxation of cooperatives.

COOPERATIVISMO AGRICOLO IN GERMANIA

Riassunto

Lo scopo dell'articolo è di far avvicinare il lettore alla problematica generale del cooperativismo in agricoltura e aree rurali della Germania. In primo luogo, l'autrice descrive il formarsi del cooperativismo nel paese, poi discute i dati statistici e le linee di tendenza nelle attività delle cooperative. In seguito, vengono presentati alcuni argomenti scelti riguardanti l'organizzazione delle cooperative, comprese le questioni concernenti la costituzione delle stesse e dei loro organi, ma anche i diritti e gli obblighi dei membri. Infine, le considerazioni vengono completate con la presentazione delle regolazioni fiscali volte a stimolare lo sviluppo del cooperativismo rurale in Germania.

Concludendo, l'autrice mette in luce la struttura stabile del cooperativismo, lo sviluppo della scienza tedesca, la cooperazione tra le università e i rappresentanti del mondo pratico, e la creazione di nuove cooperative nell'ambito p.es. dell'utilizzo delle energie rinnovabili. Secondo l'autrice, il legislatore polacco dovrebbe cercare di trarre vantaggio dalle esperienze e da alcune soluzioni messe in pratica in Germania. Ciò vale in particolare per le regolazioni in materia di questioni organizzative e fiscali.

